

MIKOŁAJ LEONIENI

ODWOŁANIE WARUNKOWEGO SKAZANIA W PRZEPISACH KODEKSU KARNEGO I PRAKTYCE SĄDOWEJ

ZNACZENIE ODWOŁANIA WARUNKOWEGO SKAZANIA

Warunkowe skazanie (warunkowe zawieszenie wykonania kary¹) jest tymczasowe i warunkowe (J. Tkaczewski, J. Donnedieu de Vabres²). Skutki warunkowego skazania zależą od wyniku próby. Niepomyślny wynik próby powoduje cofnięcie warunkowego skazania i wykonanie zawieszanej kary. Odwołanie warunkowego skazania dotyczy zatem podstaw stosowania tej instytucji. Zasadnie też utrzymuje się w teorii prawa karnego przekonanie, że unormowanie w ustawie zakresu i trybu odwołania warunkowego zawieszenia oraz praktyka sądowa w tej dziedzinie mają istotny wpływ na prawidłowe funkcjonowanie tej instytucji³. Obserwowany bowiem kryzys zaufania do słuszności i celowości orzekania warunkowego zawieszenia wykonania kary dotyczy nie tyle samej zasady stosowania tej instytucji, ile nienależytego jej funkcjonowania, zwłaszcza w zakresie odwołania warunkowego skazania⁴.

W uwagach poniższych omówimy przepisy kodeksu karnego z 1932 r. o odwołaniu warunkowego zawieszenia wykonania kary i aktualną na

¹ Warunkowe zawieszenie wykonania kary oznaczamy dalej także jako „warunkowe zawieszenie”.

² J. Tkaczewski, *U słowno je osużdienije*, w: *Primienienije nakazani ja po sowiet-skomu ugołownomu prawu*, Moskwa 1958, ss. 251. W literaturze burżuazyjnej por. H. Donnedieu de Vabres, *Precis de droit criminel*, Paryż 1946, ss. 638.

³ Por. A. Gubiński, J. Sawicki, *Warunkowe zawieszenie wykonania kary w świetle wytycznych S.N.*, Państwo i Prawo 1958, nr 12, s. 960—961; Z. Łukasz-kiewicz, *Spoleczne znaczenie zawieszenia wykonania kary*, Przegląd Zagadnień Socjalnych 1958, nr 5, s. 33—35. W radzieckiej literaturze np. J. Tkaczewski, *K woprosu o usowierszenstwowanii zakonodatielstwa ob usłownom osużdienii*, So-wiet-skoje Gosudarstwo i Prawo 1964, nr 6, s. 103—105 ; G. Krigier, *U słownoje osużdienije i rol obszczestwiennosti w jego primienienii*, Moskwa 1963; M. Ragiński, *Wospitatielnaja roi sowietskiego suda (po ugołownym dielam)*, Moskwa 1959, s. 102—105.

⁴ Por. M. Leonieni, *Warunkowe zawieszenie wykonania kary. Podstawy sto-sowania*, Warszawa 1961, s. 149 i n.

ich tle praktykę sądową. Następnie rozważymy zasadność tych przepisów i praktyki w świetle prawno porównawczej analizy ustawodawstwa oraz osiągnięć socjalistycznej i burżuazyjnej nauki prawa karnego.

ODWOŁANIE WARUNKOWEGO SKAZANIA W KODEKSIE KARNYM Z 1932 R.
(ART. 63 § 1 i §2)

Zawieszenie wykonania kary jest warunkowe i uzależnione od zachowania się sprawcy w okresie próby wyznaczonym w wyroku. Ustawy niejednolicie ustalają okres i warunki próby. Okres próby wynosi od 1 roku do 10 lat. Nasz kodeks z 1932 r. przewiduje okres próby od 2 do 5 lat (art. 61 § 1). W razie dopełnienia przez skazanego wynikających z ustawy lub włożonych nań przez sąd w wyroku warunków próby, następuje — zależnie od ustawodawstwa — uznanie kary za odbytą, umorzoną, darowaną lub — tak jak to jest w naszym kodeksie karnym — zartarcie skazania. Niedopełnienie natomiast powyższych warunków próby powoduje — znów stosownie do oceny przez ustawę społecznej wagi tych warunków — konieczne (obligatoryjne) lub tylko zależne od uznania sądu (fakultatywne) odwołanie warunkowego zawieszenia i zarządzenie wykonania zawieszony kary.

Tak więc, w myśl przepisu § 1 art. 63 k.k. z 1932 r., cofnięcie warunkowego zawieszenia wykonania kary jest konieczne w razie popełnienia w okresie próby przez warunkowo skazanego nowego przestępstwa tego samego rodzaju lub z tych samych pobudek, co czyn poprzedni, za który sprawcę skazano. O tożsamości pobudek przestępstwa decyduje kryterium psychologiczne („identyczne podłoże psychiczne”). W praktyce sądowej najczęściej chodzi tu o działanie w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub z chęci zysku. Jednoirodzajowość zaś dwóch lub więcej przestępstw polega na tym, że mają one wspólny przedmiot zamachu przestępczego.

Ustawa przeważnie zalicza te przestępstwa do jednej grupy, pod kątem widzenia przedmiotu zamachu przestępczego, np. przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu, przeciwko mieniu, przeciwko wolności, przeciwko władzom i urządóm itp. Praktyka sądowa zwraca tu wszakże uwagę na wskazania nauki prawa karnego i judykatury Sądu Najwyższego. Podkreślają one, że przestępstwa, umieszczone w różnych rozdziałach kodeksu karnego (np. czyny z art. 160 i art. 257 lub art. 251 i z art. 261) lub w ustawach szczególnych, mają niekiedy wspólny przedmiot zamachu przestępczego. Z drugiej strony zdarza się, że przestępstwa, znajdujące się nawet w jednym rozdziale kodeksu karnego (np. czyny z art. 225 § 1 i z art. 239 § 1), godzić mogą w różne przedmioty zamachu przestępczego⁵. Należy mieć przy tym na względzie i to, że „różny rodzaj

⁵ Z obszernej literatury por. np. K. Daszkiewicz, *Przestępstwa popełnione z tych samych pobudek i przestępstwa tego samego rodzaju*, Nowe Prawo 1962,

winy — umyślnej lub nieumyślnej — sam przez się nie pozbawia możliwości uznania dwóch czynów za przestępstwa tego samego rodzaju. Jednakże konkretne okoliczności faktyczne danych czynów mogą stanowić podstawę do włączenia tożsamości rodzajowej przestępstw, jeżeli wskazują na zupełnie odmienny charakter podmiotowy tych czynów z punktu widzenia niebezpieczeństwa społecznego, jakie reprezentują" (Postanowienie składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 14 IX 1961 r. — VI KO 9/61)⁶.

Dłuższa obserwacja praktyki sądowej wskazuje na to, że postanowienia przepisu § 1 art. 61 k.k., na ogół biorąc, są ściśle przez sądy przestrzegane i że w tej praktyce raczej nie dostrzega się istotniejszych trudności przy wykładni i przy stosowaniu tego przepisu, jeśli chodzi o zaliczanie przestępstw do czynów „tego samego rodzaju”. Sądy mają natomiast niemałe trudności przy ustalaniu tych samych pobudek przestępstwa. Uzasadnienia wyroków nie wskazują bowiem często pobudek przypisanego skazanemu przestępstwa, a poza tym w wielu przecież przypadkach wyroki sądowe nie zawierają uzasadnień.

Co do przewidzianego ustawą zakresu stosowania omawianego przepisu art. 63 § 1 k.k., to jego redakcja nasuwać może tylko jedną, lecz jak się wydaje istotną uwagę krytyczną: mianowicie, doświadczenie życiowe wskazuje na to, że w praktyce sądowej zdarzają się nieraz przypadki popełnienia w okresie próby nowego, o nieznacznym raczej niebezpieczeństwie społecznym przestępstwa, przestępstwa tego samego rodzaju lub popełnionego z tych samych pobudek, co czyn poprzedni, za który sprawcę skazano. Nierzadko chodzi tu jedynie o występki nieumyślne, za który sąd skazuje jego sprawcę na niewysoką karę pozbawienia wolności (np. kilkutygodniowy areszt) lub na drobną grzywnę. Pomimo takiego stanu rzeczy powstaje jednakże dla sądu obligatoryjny w tych razach obowiązek odwołania warunkowego skazania i zarządzenia wykonania zawieszony kary. Z uwagi jednak na to, że nowy czyn przestępny — jak o tym już wyżej wspomnieliśmy — może nie wskazywać na znaczniejsze niebezpieczeństwo ze strony sprawcy, przeto nie zawsze może też wydawać się sądowi słuszne i celowe odwołanie warunkowego zawieszenia wykonania kary.

Fakultatywne cofnięcie warunkowego zawieszenia wykonania kary reguluje przepis § 2 art. 63 k.k. Powody mogą być następujące: a) popełnienie przez skazanego warunkowo innego przestępstwa niż określone w omówionym wyżej przepisie § 1 art. 63 k.k., b) uchylanie się tegoż skazanego spod dozoru ochronnego, jeśli — rzecz jasna — dozór taki był przez sąd wyznaczony; c) niewykonanie przez warunkowo skazanego na-

nr 7/8, s. 1020 i n. (tamże wykaz literatury i judykatury Sądu Najwyższego). W nauce radzieckiej por. np. B. Nikiforow, *Obiekt priestupienija*, Moskwa 1960.

⁶ Por. Zbiór Urzędowy 1962, nr 2.

łożonego nań w wyroku obowiązku wynagrodzenia wyrządzonej przestępstwem szkody; d) nieuiszczende w terminie (orzeczonej wraz z zawieszeniem wykonania kary pozbawienia wolności) kary grzywny; e) złe prowadzenie się skazanego w okresie próby.

W praktyce sądowej przyjmuje się, że o popełnieniu w okresie próby nowego przestępstwa mówić można dopiero po stwierdzeniu faktu prawomocnym wyrokiem skazującym właściwego sądu. Sąd wykonujący wyrok i decydujący o odwołaniu warunkowego zawieszenia dowiaduje się o popełnieniu tego nowego przestępstwa zwykle z informacji nadesłanej mu przez Centralny Rejestr Skazanych Ministerstwa Sprawiedliwości albo z zawiadomienia sądu, który wydał nowy wyrok skazujący⁷.

Jeżeli chodzi o fakultatywne cofnięcie warunkowego zawieszenia wykonania kary na skutek dokonania przez warunkowo skazanego w okresie próby nowego przestępstwa, to następuje ono raczej w nielicznych nader przypadkach ustalenia przez sąd nadto wyraźnie ujemnej opinii o skazanym, o jego „złym prowadzeniu się”. Natomiast w razie uzyskania dobrej opinii o skazanym sąd zwykle postanawia nie odwoływać warunkowego zawieszenia wykonania kary. Sąd motywuje to postanowienie popełnieniem jednak innego przestępstwa niż wymienione w przepisie art. 63 § 1 k.k., a przy tym dobrą opinią warunkowo skazanego z miejsca zamieszkania i z zakładu pracy, co nie daje podstawy do przyjęcia słuszności i celowości cofnięcia warunkowego skazania. Sąd zwykle bliżej nie motywuje swego postanowienia o zasadności utrzymania w mocy warunkowego zawieszenia wykonania kary. Nie wyjaśnia on zwłaszcza, czy przyjmuje tu pod uwagę względy zapobieżenia szczególnego, czy też wymagania zapobieżenia ogólnego.

Z wielu tego rodzaju, zwykle zbyt lakonicznych uzasadnień odmowy cofnięcia warunkowego skazania widoczne jest, że sądowi chodzi w nie-małej mierze o takie sprawy, jak umożliwienie warunkowo skazanemu kontynuowania rozpoczętej kuracji zdrowotnej, a więc o wzgląd na zły stan zdrowia warunkowo skazanego, lub o niepozbawianie jego nieraz licznej rodziny głównego lub jedyne go żywiciela. Nierzadko więc w tego rodzaju postanowieniach sądu widoczne są dość wyraźne przejawy pewnego oportunistu, przejawy nie znajdujące chyba dostatecznego uzasadnienia w ustawie i sprzeczne przeto z założeniami racjonalnej polityki kryminalnej w zakresie odwołania warunkowego skazania.

Poczynając od daty wejścia w życie rozporządzenia ministra sprawiedliwości z dnia 24 VI 1961 r. w sprawie sposobu wykonania orzeczeń, o których mowa w art. 62 k.k. (Dz. U. nr 34, poz. 173), sądy nasze mają

⁷ Obowiązek takiego zawiadomienia wypływa z przepisu § 175 instrukcji sądowej, tj. zarządzenia ministra sprawiedliwości nr 104/54/OR z dnia 24 IX 1954 r. (Dz. Urz. Wym. Sprawiedl. z 1954 r., nr 10, poz. 48). Sądy nie przestrzegają zwykle cyt. § 175 instrukcji sądowej.

wreszcie realne możliwości stosowania przepisów o wyznaczeniu wobec warunkowo skazanego tzw. dozoru ochronnego na okres jego próby. Przepisy art. 62 § 1 k.k. i cytowanego wyżej rozporządzenia wykonawczego dają sądowi dość szerokie możliwości wykonania tego dozoru nie tylko za pomocą kuratora sądowego, lecz także w postaci dozoru odpowiedniej instytucji lub organizacji społecznej.

Doniosłe znaczenie obowiązków próby i wspomnianego wyżej dozoru ochronnego (probation) jest dziś uznane, tak w socjalistycznej, jak i burżuazyjnej nauce prawa karnego⁸.

Podkreśla się wielką użyteczność społeczną omawianego dozoru, tak z punktu widzenia reedukacji i resocjalizacji skazanego, jak efektywności samej instytucji warunkowego skazania. Troska pełniącego dozór ochronny o właściwe, rzetelne wykonanie przez warunkowo skazanego wynikających z ustawy i włożonych nań przez sąd obowiązków próby (Auflagen) oraz wiskazań (Weisungen) ma niewątpliwie bardzo duże znaczenie z punktu widzenia założeń zapobieżenia szczególnego oraz wymagań zapobieżenia ogólnego. W socjalistycznej nauce prawa karnego uwydatnia się wielką zwłaszcza użyteczność społeczną wykonywania wspomnianego dozoru przez instytucje lub organizacje społeczne (instytucja tzw. poręki). Pomimo wszakże tego niezwykle doniosłego społecznie znaczenia dozoru ochronnego sądy nasze — nader często stosując warunkowe skazanie⁹ — pomijają niejednokrotnie wyznaczenie we właściwych przypadkach tego dozoru. Zwłaszcza nieliczne, nieomal wyjątkowe są przypadki wyznaczania tego dozoru poprzez instytucje lub organizacje społeczne. Do wyjątkowych też zdarzeń zaliczyć należy cofnięcie przez sąd warunkowego zawieszenia wykonania kary z powodu uchylania się warunkowo skazanego spod omawianego dozoru ochronnego. Tak więc, biorąc przykładowo, Sąd Powiatowy dla m. Łodzi w okresie od 1 I 1962 r. do 1 I 1964 r. skazał warunkowo 5679 osób. Sąd ten wyznaczył w tymże okresie dozór ochronny jedynie wobec 102 osób warunkowo skazanych, polecając z reguły wykonanie tego dozoru kuratorowi sądo-

⁸ Z obfitej literatury por. np. S. Walczak, *Dozór ochronny z warunkowym zawieszeniem wykonania kary*, Nowe (Prawo 1961, nr 10, s. 1213; J. Śliwowski, *Prawo karne*, cz. II: *Zagadnienie kary*, Toruń 1960, s. 98; M. Leonieni, *Warunkowe skazanie a dozór ochronny*, Palestra 1901, nr 12. W nauce radzieckiej np. A. Jakowlew, *Prieduprieżdenije powtornogo sowierszenija priestuplenija uslownoosuzhdionnymi*, Sowietsoje Gosudarstwo i Prawo 1961, nr 12. W teorii burżuazyjnej np. K. Mayer, *Strafaussetzung — Bewährung — Bewährungshilfe*, Bonn 1963.

⁹ Tak np. sądy nasze w 1961 r. skazały warunkowo 1(32 123 osób, tj. 53,8% w stosunku do 249 054 osób skazanych na karę pozbawienia wolności, a w 1962 r. — 120 457 osób, tj. 50,3%, w stosunku do 225 237 osób skazanych na karę pozbawienia wolności. Por. Rocznik Statystyczny 1963, s. 484. Dane statystyczne co do warunkowych skazań za pozostałe ubiegłe lata por. M. Leonieni, op. cit., przyp. 4, s. 10, 137, oraz J. Bafia, *Warunkowe zawieszenie wykonania kary w statystyce sądowej*, Nowe Prawo 1958, nr 3, s. 35.

wemu. Dozór za pośrednictwem instytucji lub organizacji społecznej zastosowano tylko wobec trzech osób skazanych warunkowo.

Obserwacja praktyki sądowej wskazuje na wysoce znamienny fakt stosowania nierzadko przez sądy instytucji warunkowego skazania także w odniesieniu do takich sprawców, wobec których nie ma wprawdzie w tym względzie formalnego zakazu z art. 61 § 3 k.k., lecz karanych już sądownie, albo wobec osób mających skłonność do nadużywania alkoholu, uporczywie unikających uczciwej pracy, potrzebujących zatem roztoczenia nad nimi w okresie (próby dozoru ochronnego. Niewyznaczenie więc przez sąd dozoru w stosunku do takich właśnie osób skazanych warunkowo jest chyba dobitnym wyrazem niedoceniań jeszcze w pełni wielkiego znaczenia tej instytucji z punktu widzenia założeń i zadań polityki kryminalnej. Fakt ten wynika też z braku u nas utrwalonej tradycji stosowania dozoru ochronnego, a wreszcie wiąże się zapewne z nienajlepszą redakcją przepisów naszej ustawy karnej, która — w przeciwieństwie do ustaw innych krajów (np. Szwecji, Danii) — nie czyni tu jakże pożądanej sugestii, w kierunku częstszego stosowania przez sąd dozoru ochronnego. Pewien krok naprzód czyni w tym kierunku projekt kodeksu karnego PRL z 1963 r., lecz jedynie w stosunku do tzw. młodocianych przestępców (art. 112).

Na społeczną doniosłość z punktu widzenia zadań kary włożenia na warunkowo skazanego obowiązku wynagrodzenia przezeń szkody wyrządzonej przestępstwem w okresie próby zwraca się uwagę w socjalistycznej nauce prawa karnego i od dawna akceptuje w nauce burżuazyjnej prawa karnego. Wybitni przedstawiciele tzw. antropologicznej szkoły (H. Ferri) i socjologicznej szkoły prawa karnego (F. Liszt) żądali stosowania tej instytucji. W Polsce Ludowej podnosi poważne znaczenie polityczno-kryminalne tej instytucji nie tylko teoria prawa karnego¹⁰, lecz także wytyczne uchwały całej Izby Karnej Sądu Najwyższego z dnia 16 X 1957 r.¹¹ Sądy jednak bardzo rzadko stosują omawianą instytucję, unormowaną w przepisie art. 62 § 2 k.k. Tak więc do 1959 r. odsetek zastosowań art. 62 § 2 k.k. wynosił około 1% w stosunku do ilości warunkowych skazań na karę pozbawienia wolności; od tego czasu nastąpiło tylko nieznaczne polepszenie. Przypadki odwołania warunkowego skazania z powodu niewynagrodzenia wyrządzonej przestępstwem szkody są zatem w praktyce sądowej nieliczne.

Na powyższe zjawisko składa się szereg przyczyn: a więc fakt, że

¹⁰ W. Świda, *Prawo karne, Część ogólna*, wyd. 3, Warszawa—Wrocław 1961, s. 254; J. Bafia, op. cit., s. 38; J. Sliwowski, op. cit., s. 98; S. Śliwiński, *Prawo karne. Część ogólna*, Warszawa 1946, s. 504; z okresu międzywojennego np. J. Makarewicz, *Kodeks karny z komentarzem*, wyd. 5, Lwów 1938, s. 231; W. Wolter, *Zarys systemu prawa karnego*, t. II, Kraków 1934, s. 125.

¹¹ Zb. Urz. 1958, nr 1.

obowiązek wynagrodzenia omawianej szkody wkładany jest przez sądy raczej wyjątkowo, następnie wynagrodzenie szkody przez poszczególnych warunkowo skazanych, a poza tym i ta okoliczność, że sąd — zgodnie z wytycznymi Sądu Najwyższego (por. np. Zb. Urz. nr 130/62) — odwołuje warunkowe skazanie z powodu niewykonania wyżej wymienionego obowiązku wynagrodzenia wyrządzonej szkody zwykle w „zawinionych” jedynie przez sprawcę przypadkach, tj. po stwierdzeniu jego złej woli lub przynajmniej rażącego niedbalstwa, często łącznie z oceną innych nadto objawów tzw. złego prowadzenia się.

Nie można przy tym pominąć wzmianki o tym, że odwołanie warunkowego skazania na skutek niedopełnienia obowiązku z art. 62 § 2 k.k. jest poważnie utrudnione także dlatego, że sądy zazwyczaj nie prowadzą jednak należyte wykazu osób zobowiązanych do wynagrodzenia omawianej szkody i nie mają przeto w tym zakresie właściwej kontroli. Trzeba tu nadmienić również, że przepisy naszej ustawy o obowiązku wynagrodzenia wyrządzonej przestępstwem szkody (art. 62 § 2 k.k.) oraz o odwołaniu warunkowego zawieszenia wykonania kary z powodu niedopełnienia tego obowiązku (art. 63 § 2 k.k.) są niezupełnie przecież jasne dla praktyki sądowej i niekorzystnie pod tym względem odbiegają od analogicznych postanowień innych krajów.

Otóż przepis art. 62 § 2 k.k. nie precyzuje bliżej pojęcia „szkody”. Nie wskazuje on, czy chodzi tu o szkodę materialną, czy także krzywdę moralną. Ponadto przepis ten nie określa, czy chodzi tylko o szkodę bezpośrednio przestępstwem zrzadzoną, czy także o szkodę wyrządzoną tym czynem pośrednio. Nic nie mówi o sposobie naprawienia tej szkody. Nie zajmuje się także wcale kwestią wpływu faktu wynagrodzenia tej szkody na prawa i obowiązki cywilne pokrzywdzonego i warunkowo skazanego. Uogólniając należy uznać, że obserwacja praktyki sądowej wskazuje, iż ta ogólnikowość omawianego przepisu ustawy ujemnie jednak wpływa na rozwój orzecznictwa sądowego. A dalej — niejasna jest również *ratio legis*, którą kierował się nasz ustawodawca, uprawniając jedynie sąd, a nie zobowiązując do stosowania art. 62 § 2 k.k. wobec skazanego posiadającego odpowiednie środki materialne (W. Wolter). W końcu „zawinione” przez warunkowo skazanego niewynagrodzenie omawianej szkody powinno być nie fakultatywnym, lecz koniecznym powodem cofnięcia wobec niego warunkowego zawieszenia i skutkować zatem powinno wykonanie zawieszony kary (tak jak np. w kodeksie karnym jugosłowiańskim z 1959 r., a z ustawodawstwa burżuazyjnego np. w kodeksie karnym szwajcarskim z 1937 r. w brzmieniu ustawy z 1950 r., duńskim z 1930 r., w redakcji ustawy z 1939 r., i w ustawie szwedzkiej z 1948 r.)¹².

¹² M. Leonieni, op. cit, przyp. 4, s. 152 i n.; tenże, *Wynagrodzenie szkody przy warunkowym zawieszeniu wykonania kary*, Nowe Prawo 1963, nr 7—9.

Z kolei stwierdzić trzeba, iż w praktyce sądowej należą także do rzadkości przypadki odwołania warunkowego zawieszenia kary pozbawienia wolności z powodu nieuiszczenia w terminie kary grzywny orzeczonej wraz z zawieszeniem tej kary. Przyczyną tego zjawiska jest dość częsty fakt dobrowolnego uiszczenia grzywny przez warunkowo skazanego. Na powyższe zjawisko wpływa również niedocenywanie niekiedy przez sądy dużego znaczenia z punktu widzenia polityki kryminalnej przyznanych im w tym zakresie uprawnień. Nader istotnym i do tego częstym w praktyce sądowej powodem fakultatywnego odwołania warunkowego skazania może być również tzw. złe prowadzenie się warunkowo skazanego w okresie próby.

W teorii prawa karnego słusznie zauważa się, że wszystkie dotąd opisane powody cofnięcia warunkowego zawieszenia wykonania kary są mniej lub bardziej dokładnie oznaczone w ustawie lub w wyroku. W przeciwieństwie do tego ustawa nie określa treści pojęcia „złe prowadzenie się”. O przyjęciu więc faktu „złego prowadzenia się” decyduje w istocie sąd, w ramach tzw. swobodnego uznania. Bez wątplenia trafne jest zdanie utrzymujące, że pojęcie „złe prowadzenie się” jest kategorią wartościowania moralnego. Dotyczy ono oceny zachowania, postępowania warunkowo skazanego, oceny dokonywanej przez sąd na tle konkretnych warunków społecznych. Rzecz jasna, ocena ta uzależniona jest w każdym przypadku od panujących w danych warunkach społecznych poglądów na „dobre” i „złe” prowadzenie się człowieka¹³. Słusznie więc przyjmuje się, że w naszych warunkach złe prowadzenie się to postępowanie, zachowanie się sprzeczne z socjalistycznymi zasadami współżycia społecznego¹⁴, to także postępowanie, zachowanie się warunkowo skazanego w okresie próby, które świadczy dobitnie o tym, że znajduje się on na pochylni życia społecznego, a więc wymaga efektywnego wykonania warunkowo orzeczonej wobec niego kary, nieodzownej dla jego reedukacji i resocjalizacji, a to celem zapobieżenia niechybnemu przezeń wejściu na drogę przestępstwa. Tak w nauce okresu międzywojennego, jak i w Polsce Ludowej zalicza się do objawów] powyższego złego prowadzenia się np. tzw. hulaszczy tryb życia warunkowo skazanego, czerpanie przezeń utrzymania z niewiadomych źródeł, unikanie uczciwej pracy, uprawianie gier hazardowych, przebywanie w ośrodku osób podejrzanych o dokonywanie przestępstw lub w takim towarzystwie, które sprzyja popełnieniu przestępstwa, nadużywanie, zwłaszcza nałogowo, alkoholu

¹³ L. Lennell, *Wykład prawa karnego. Część ogólna*, Warszawa 1961, s. 332.

¹⁴ L. Andrejew, L. Lennell, J. Sawicki, *Prawo karne Polski Ludowej*, Warszawa 1950, s. 324; A. Meszorer, *O zasadach współżycia społecznego*, Nowe Prawo 1964, nr 1, s. 9—20; tamże wykaz szeregu prac ogłoszonych na ten temat poprzednio. W literaturze radzieckiej por. M. Kariewa, *Prawo i nrawstwiennost' w socialistycznym obszczestwie*, Moskwa 1951, s. 74 i n., 116.

lub innych środków odurzających, urządzenie awantur i w szczególności karalność za to przez władze karno-administracyjne, prowadzenie seksualnego rozwiązłego życia itp.

W naszej teorii prawa karnego zasadnie została podkreślona ta istotna okoliczność, że przepis § 2 art. 63 k.k., przewidując możliwość odwołania warunkowego zawieszenia wykonania kary z powodu złego prowadzenia się warunkowo skazanego w okresie próby, wkłada zarazem na sąd obowiązek roztoczenia nadzoru nad jego zachowaniem się. Powołany przepis umożliwia sądowi tą drogą nieodzowną, szeroką kontrolę nad prawidłowością zastosowania przez sąd instytucji warunkowego zawieszenia wykonania kary. Przepis § 2 art. 63 k.k. mógłby więc odegrać w naszej praktyce sądowej szczególnie doniosłą rolę w zakresie ukształtowania racjonalnej w pełni polityki kryminalnej, mógłby stać się niejako „klapą bezpieczeństwa”, skutecznie chroniącą społeczeństwo przed nadmiernym, a nierzadko wręcz nietrafnym orzekaniem warunkowego zawieszenia. Terminowe, we właściwych przypadkach odwołanie przez sąd warunkowego zawieszenia wykonania kary z powodu złego prowadzenia się skazanego w okresie próby poważnie przecież wzmacniałoby efektywność tej instytucji. Tymczasem — trzeba to z naciskiem stwierdzić — przepis art. 63 § 2 k.k. w zakresie odwołania warunkowego zawieszenia z powodu złego sprawowania się skazanego w okresie próby jest stosowany bardzo rzadko w praktyce sądowej.

Nie można zjawiska tego tłumaczyć tylko ogólnikowością użytego w przepisie art. 63 § 2 k.k. pojęcia złego prowadzenia się. Ratio legis tego przepisu jest bowiem dość jasna, a w teorii prawa karnego znajdujemy wystarczające dla praktyki sądowej wyjaśnienie treści pojęcia „złe prowadzenie się”. Rzadkie stosowanie w tym zakresie postanowienia § 2 art. 63 k.k. tłumaczyć więc należy przede wszystkim niedocenianiem jeszcze przez sądy — jakże istotnej — roli tego przepisu z punktu widzenia polityki kryminalnej, a w związku z tym niedostatecznym położeniem nacisku ze strony sądu na ukształtowanie odpowiedniej organizacji pracy sądu i na rozciągnięcie należytego ze strony sądu nadzoru w dziedzinie odwołania warunkowego zawieszenia wykonania kary, zwłaszcza z powodu złego prowadzenia się skazanego w okresie próby.

W obecnej sytuacji sąd jedynie w nielicznych przypadkach sprawdza, jak warunkowo skazany zachowuje się w okresie próby. Ma to miejsce (jak to już wyżej nadmieniliśmy) niemal wyłącznie wtedy, gdy do sądu wpływa zawiadomienie z Centralnego Rejestru Skazanych Ministerstwa Sprawiedliwości o dokonaniu przez skazanego w okresie próby nowego przestępstwa, zobowiązujące sąd do rozważenia potrzeby cofnięcia warunkowego zawieszenia wykonania kary. Poza tym zaś sąd z urzędu zwykle nie sprawdza zachowania się warunkowo skazanego w okresie próby. Społeczeństwo jednak obserwuje na codzień wyżej opisane objawy

rażącego nieraz naruszania przez warunkowo skazanego w okresie próby podstawowych zasad współżycia społecznego. Ujemnie też ocenia ono brak właściwej reakcji ze strony sądu, w następstwie przenosząc swą negatywną w tym zakresie opinię na samą instytucję warunkowego zawieszenia wykonania kary¹⁵.

Wydaje się przeto nieodzowną zmianą praktyki sądowej. Obowiązek rozważenia kwestii potrzeby odwołania warunkowego skazania z powodu złego sprawowania się skazanego wynika przecież wprost z samej ustawy (§ 2 art. 63 k.k.). Nie można bierności sądu w tym względzie tłumaczyć (jak to się niekiedy spotyka) brakiem przepisów wykonawczych, wyraźnie obowiązujących sąd wykonujący wyrok do przedsięwzięcia szeregu czynności dla ustalenia zachowania się skazanego w okresie próby¹⁶.

Warto tu może w końcu nadmienić także o tym, że na powyższą, wysoce wadliwą praktykę sądu w zakresie odwołania warunkowego zawieszenia kary wpływa dalece nie wystarczający dotąd w tej dziedzinie nadzór prokuratury. Prokurator z reguły nie bierze udziału w posiedzeniach sądu dotyczących kwestii cofnięcia warunkowego skazania. Do rzadkości też należą przypadki zażaleń prokuratora do sądu drugiej instancji na postanowienia sądu w przedmiocie odwołania warunkowego skazania. Rola obrony w omawianym zakresie jest również, jak dotąd, nikła.

ODWOŁANIE WARUNKOWEGO SKAZANIA W PROJEKCIE KODEKSU KARNEGO PRL Z 1963 R.

W związku z powołaną wyżej krytyką postanowień kodeksu karnego z 1932 r i praktyki sądowej o odwołaniu warunkowego skazania istotną rzeczą staje się próba oceny społecznej przydatności przepisów projektu kodeksu karnego PRL z 1963 r. Otóż przepisy projektu z 1963 r. co do odwołania warunkowego skazania częściowo tylko są analogiczne do opisanych wyżej postanowień naszego obowiązującego kodeksu karnego.

Do zasadniczych i pozytywnych niewątpliwie różnic zaliczyć trzeba następujące postanowienia projektu:

1. przede wszystkim sąd zarządza cofnięcie warunkowego zawieszenia wykonania kary, jeżeli w okresie próby warunkowo skazany popełni nowe przestępstwo tego samego rodzaju lub z tych samych pobudek i za to skazany zostanie na karę pozbawienia wolności (art. 82 § 2 projektu k.k. PRL);

2. sąd zarządza również odwołanie warunkowego zawieszenia wyko-

¹⁵ Trafne uwagi na ten temat podaje W. Moszczyński, *Warunkowe skazanie to nie uwolnienie od kary*, Prawo i Życie 1064, nr 20, s. 1, 2.

¹⁶ M. Leonieni, *Odwołanie warunkowego skazania w praktyce sądowej*, Biuletyn Ministerstwa Sprawiedliwości 1961, nr 1.

nania kary wobec tzw. młodocianego przestępcy (tj. w wieku od 17 do 21 lat), który w okresie próby popełnił nowe przestępstwo, uchyla się spod dozoru ochronnego, nie dopełnia włożonych nań warunków próby albo rażąco narusza zasady współżycia społecznego, a sąd uzna przy tym, że zachodzi u niego proces wykołejenia społecznego (art. 112 § 2 k.k. PRL);

3. sąd może odwołać warunkowe zawieszenie wykonania kary wobec niedopełnienia przez (w pełni dojrzałego) warunkowo skazanego włożonych nań — a szeroko w projekcie 1963 r. ujętych, na modłę anglo-amerykańskiego systemu — szeregu obowiązków próby lub rażącego naruszenia przezeń zasad współżycia społecznego oraz w przypadku popełnienia nowego (a innego niż wyżej w punkcie 1 'wskazanego) przestępstwa (art. 82 § 1 projektu).

Powtarzamy, projektowane zmiany naszego ustawodawstwa w zakresie odwołania warunkowego zawieszenia wykonania kary należy ocenić bez wątplenia pozytywnie. A jednak przedstawione w projekcie z 1963 r. postulaty reform przepisów kodeksu z 1932 r. w tej sprawie nie czynią w pełni zadość pilnym potrzebom aktualnej praktyki sądowej i nie wyczerpują zakresu nader pożądaných zmian w naszym ustawodawstwie. Świadczą o tym nie tylko nasze dotychczasowe wywody, lecz także niżej podane dalsze wnioski, wynikające ze zwięzłej prawnoporównawczej analizy ustawodawstwa i osiągnięć nauki prawa karnego.

O PROBLEMIE ODWOŁANIA WARUNKOWEGO SKAZANIA W USTAWODAWSTWIE I W NAUCE PRAWA KARNEGO

Przy jedynie ogólnym zarysie omawianego złożonego zagadnienia należy stwierdzić, że w ustawodawstwie większości krajów, tak socjalistycznych, jak i burżuazyjnych, przewidziane są dwie formy odwołania warunkowego zawieszenia wykonania kary: obligatoryjna i fakultatywna. W wielu kodeksach powodem obligatoryjnego cofnięcia warunkowego zawieszenia jest popełnienie w okresie próby nowego przestępstwa, o większym stopniu społecznego niebezpieczeństwa. Wyrazem tego jest dokonanie tego przestępstwa z winy umyślnej oraz skazanie za nie sprawcy na stosunkowo wysoką karę pozbawienia wolności. Niektóre ustawy wymagają zatem ponownego skazania na karę np. powyżej 3 miesięcy pozbawienia wolności (np. ustawa NRD z 1957 r., kodeks karny bułgarski iw redakcji ustawy z 1956 r., kodeks karny rumuński z 1936 r. w redakcji ustawy z 1960 r., a z ustaw burżuazyjnych np. kodeks karny duński, kodeks karny brazylijski z 1942 r., ustawy: francuska z 1891 r. w redakcji ustawy z 1923 r., belgijska z 1947 r. i fińska z 1948 r.). W innych ustawach znajdujemy w tym przypadku wymaganie popełnienia nowego przestępstwa tego samego rodzaju lub

nie mniej ciężkiego od poprzedniego, za które warunkowo skazano. Tak jest np. w kodeksie karnym RSFR z 1961 r., albańskim z 1958 r. i koreańskim z 1950 r.

Na podkreślenie zasługuje również ta okoliczność, że w wielu ustawach koniecznym warunkiem odwołania warunkowego zawieszenia wykonania kary jest „zawinione” nienaprawienie przez skazanego wyrządzonej przestępstwem szkody. Na takim właśnie stanowisku stoi np. kodeks karny jugosłowiański, czechosłowacki z 1962 r., a w burżuazyjnym ustawodawstwie kodeks karny szwajcarski, norweski z 1902 r. w redakcji ustawy z 1955 r., włoski z 1930 r. w redakcji ustawy z 1955 r., brazylijski oraz ustawy: finlandzka i austriacka z 1945 r. w redakcji ustawy z 1952 r. Za takim stanowiskiem przemawia ostatnio także wielu teoretyków radzieckich, zgłaszających odpowiednie postulaty de lege ferenda (np. M. Isajew, M. Ragiński i J. Tkaczewski).

Do fakultatywnych powodów odwołania warunkowego skazania zalicza się w niektórych krajach socjalistycznych i krajach burżuazyjnych:

1. popełnienie w okresie próby nowego przestępstwa, za które nie przewiduje się koniecznego cofnięcia warunkowego skazania (por. wyżej);

2. (skazanie w okresie próby za przestępstwo popełnione przez sprawcę przed orzeczeniem wobec niego warunkowego skazania (np. kodeks jugosłowiański, a z kodeksów burżuazyjnych np. kodeks karny włoski, grecki z 1951 r. i japoński z 1907 r. w redakcji ustawy z 1954 r.)¹⁷;

3. uchylanie się sprawcy spod dozoru ochronnego, niewykonanie szeregu obowiązków (Auflagen) włożonych przez sąd na warunkowo skazanego i nieprzestrzeganie przezeń udzielonych przez sąd zaleceń (Weisungen), nieuiszczenie w terminie wymierzonej grzywny oraz tzw. złe prowadzenie się w okresie próby, tj. naruszanie zasad współżycia społecznego.

Warto tu może także dodać, że w niektórych ustawach (np. austriackiej, w kodeksie karnym szwajcarskim) znajdujemy nader trafny jak sądzimy przepis, uzależniający mianowicie tzw. fakultatywne odwołanie warunkowego skazania od uprzedniego formalnego ostrzeżenia przez sąd warunkowo skazanego o potrzebie niezwłocznego dopełnienia włożonych nań obowiązków próby i o grożących mu ujemnych następstwach w razie niewykonania tych obowiązków.

Przedstawione wyżej ujęcie omawianego problemu odwołania warunkowego skazania spotyka się na ogół z coraz większym uznaniem, tak w socjalistycznej nauce prawa karnego, jak w burżuazyjnej teorii prawa karnego¹⁸. Kończąc rozważania warto może dodać, że w krajach o roz-

¹⁷ M. Leonieni, *W sprawie niektórych wątpliwości co do wykładni przepisów art. 63 § 1 i § 2 k.k.*, Biuletyn Ministerstwa Sprawiedliwości 1962, nr 7—8, s. 57.

¹⁸ Np. A. Gubiński, J. Sawicki, op. cit., s. 944—961. Por. M. Leonieni, *Odwołanie warunkowego skazania*, Państwo i Prawo 1958, nr 10, s. 602—609. W literaturze radzieckiej np. J. Tkaczewski, op. cit., przyp. 3, s. 103—105. Por. też N, Bie-

winiętej praktyce warunkowego skazania (np. w Anglii, USA, Szwecji, Danii, Szwajcarii) ostatnio kładzie się coraz częściej nacisk na właściwe ustawowe ujęcie kwestii obowiązków próby i dozoru ochronnego oraz na należytą praktykę sądową w zakresie nadzoru sądu nad wykonaniem przez skazanych tych obowiązków; w razie niedopełnienia obowiązków próby wymaga się szybkiego rozważenia przez sąd potrzeby odwołania warunkowego skazania.

WNIOSKI DE LEGE LATA I DE LEGE FERENDA

Na podstawie poczynionych, sumarycznych z konieczności rozważań można jednak pokusić się o wysnucie kilku wniosków końcowych. Otóż, zarówno stan obowiązującego u nas ustawodawstwa, jak i kierunek rozwoju opartej na nim praktyki sądowej w zakresie odwołania warunkowego zawieszenia wykonania kary, są jednak wysoce niezadowolające.

De lege lata wydaje się przeto nieodzowne:

1. aby sądy, częściej niż było to dotąd, wkładały jednak na warunkowo skazanego obowiązek wynagrodzenia wyrządzonej przestępstwem szkody i aby ustanawiały one w stosownych przypadkach dozór ochronny, zwłaszcza za pośrednictwem instytucji lub organizacji społecznej, a w razie niewykonania powyższego obowiązku lub uchylania się spod nadzoru, aby niezwłocznie podejmowały one postanowienia o odwołaniu warunkowego zawieszenia wykonania kary;

2. konieczne jest także właściwe postępowanie procesowe co do sprawdzenia przez sąd sprawowania się skazanego w okresie próby, zwłaszcza w razie niewyznaczenia dozoru ochronnego i niewłożenia omawianego obowiązku wynagrodzenia wyrządzonej przestępstwem szkody; wydaje się tu nieodzowne zasięgnięcie przez sąd informacji za pomocą organów MO i z zakładu pracy o osobie warunkowo skazanego i o jego postępowaniu w okresie próby.

De lege ferenda postulować należy:

1. ograniczenie w przyszłym kodeksie karnym obligatoryjnego odwołania warunkowego zawieszenia do przypadków skazania w okresie próby za nowe tego samego rodzaju lub z tych samych pobudek popełnione umyślne przestępstwo na karę pozbawienia wolności, np. powyżej trzech miesięcy;

2. uznanie koniecznego odwołania warunkowego skazania w razie „zawinonego” nienaprawienia wyrządzonej przestępstwem szkody;

3. fakultatywne odwołanie warunkowego zawieszenia w razie ska-

lajew, *Prieditielno sowietskogo ispravitelno-trudowogo prawa*, Leningrad 1960, s. 9, 39. W literaturze burżuazyjnej np. K. Mayer, op. cit. Por. też J. Andenaes, *Die norwegische Strafgesetzgebung 1953—1960*, Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1960, z. 3, s. 509—512.

zania w okresie próby za przestępstwo dokonane przed orzeczeniem warunkowego zawieszenia, jeśli o tym przestępstwie sąd stosujący warunkowe zawieszenie wykonania kary nie wiedział;

4. pożądany byłby także przepis o ostrzeżeniu przez sąd skazanego o możliwości cofnięcia mu warunkowego skazania w razie dalszego „zawinionego” przezeń niedopełnienia obowiązków próby.

Uwzględnienie tych postulatów *de lege lata* i *de lege ferenda* jest konieczne. Prawidłowe ujęcie w ustawie instytucji odwołania warunkowego zawieszenia wykonania kary i właściwa w tych przypadkach praktyka sądowa mają nader doniosłe znaczenie z punktu widzenia założeń i zadań racjonalnej polityki kryminalnej. Postulaty te mają bowiem znaczenie, nie tylko dla należytego odwołania warunkowego skazania, lecz przy ocenie społecznej użyteczności samej instytucji warunkowego zawieszenia wykonania kary, instytucji wysoce humanitarnej i często stosowanej w naszej praktyce sądowej.

RÉVOCATION D'UNE SENTENCE EN SURSIS DANS LES DÉCRETS DU CODEX PÉNAL ET DANS LA PRATIQUE JURIDIQUE

Résumé

L'auteur souligne la gravité du problème de la révocation d'une sentence en sursis (l'exécution de la peine mise en sursis). La sentence en sursis est provisoire et facultative. Ses suites dépendent du résultat d'une mise à l'épreuve. Le résultat défavorable de cette dernière cause la révocation de la sentence en sursis et l'exécution de la peine suspendue. La révocation d'une sentence en sursis concerne les bases (les prémisses) de l'application de cette institution. De là il suit que la normalisation dans le droit de la sphère et du mode de révocation d'une sentence en sursis ainsi que la pratique dans ce domaine ont une profonde influence sur le fonctionnement correct de cette institution. Dans l'article ci-contre sont examinés les décrets du codex pénal de l'an 1932 (art. 63 § 1 et 2) concernant la révocation d'une sentence en sursis, la pratique juridique qui se forma sur cette base, ainsi que les décrets du Projet de la RPP de l'an 1963 qui modifient cette dernière. Le bien-fondé et l'opportunité de ces décrets et règlements sont examinés à la lumière d'une analyse comparative de la législation d'autres pays, autant socialistes que capitalistes. Comme résultat de cet examen l'auteur propose des postulats *de lege lata* et *de lege ferenda*. Ainsi les cours de justice devraient déjà présentement soumettre l'inculpé, plus souvent que cela n'avait lieu jusqu'ici, au devoir de réparer le dommage causé par son délit et le soumettre à une surveillance protectrice durant l'épreuve (art. 62 § 1 et 2), ainsi que l'entourer d'une surveillance de contrôle durant cette époque, entreprendre des décisions concernant la réhabilitation sociale de l'inculpé, et au cas d'un résultat défavorable de l'épreuve décider à toute vitesse de la révocation du sursis. Dans le droit pénal futur de la RPP il serait dû de limiter la nécessité absolue de la révocation de la sentence en sursis aux cas où: 1) durant l'époque de l'épreuve fusse commis un nouveau délit de la même catégorie ou provenant des mêmes mobiles que les précédents, mais commis volontairement, et qui en plus n'aurait pas été sentié de la peine de perte de liberté de plus de 3 mois; 2) le dommage causé par le délit ne fusse pas réparé. Parmi les causes d'une révocation facultative de la con-

damnation en sursis devrait se trouver une condamnation durant l'époque de l'épreuve, pour un délit commis, avant le prononcement du sursis, dont la cour de justice qui décréta le sursis n'eusse pas eu connaissance. Il est également désirable d'introduire un règlement qui enjoindrait à la cour de justice de prévenir le condamné de la possibilité d'une révocation du sursis au cas où il ne se conformerait pas au devoir de l'épreuve ou se conduirait d'une façon condamnable. La prise en considération de ces postulats a une importance essentielle non seulement par rapport à la révocation facultative de la sentence mais aussi par égard à l'évaluation de l'utilité sociale de cette institution, qui est hautement humanitaire et est souvent appliquée dans la pratique juridique.